

Witruimte in haiku

Moeilijk definieerbaar en tegelijk definiërend voor poëzie: de witruimte.

Kort uitgelegd is witruimte de plaats voor ongeschreven woorden en impliciete betekenissen en emoties. Het laat interpretatie en contemplatie toe en benadrukt wat niet gezegd wordt.

Witruimte is wat poëzie onderscheid van prozateksten, zakelijke teksten en non-fictie. En voor haiku is het zelfs nog belangrijker dan voor andere poëzievormen, door de korthed en de manier waarop haiku's geschreven worden. Een haiku is niet lyrisch en per definitie groter aan de binnenkant dan aan de buitenkant.

Denk daarbij aan Bashō's beroemde kikkerhaiku, die al eeuwenlang het onderwerp is van discussie en waaraan betekenissen en interpretaties worden toegedicht die gaan van simpelweg het beleven van dat ene moment, tot filosofische lezingen over het permanente en het vergankelijke, leven en dood. Hoeveel de rimpels op die vijver wel niet kunnen uitdeinen...

Oh, oude vijver!

Een kikker springt van de kant,
geluid van water.

Fysiek versus spreekwoordelijk

Bij haiku kan de witruimte op twee manieren gebruikt worden. Door de kleine omvang van een haiku en een spaarzame bladschikking in haikubundels, is er veel fysieke en tastbare lege ruimte op het blad. Hierdoor wordt de lezer haast vanzelf gestimuleerd om meer te lezen dan er staat, om tussen de regels te lezen en die ruimte zelf op te vullen.

De fysieke witruimte kan ook typografisch gebruikt worden om een bepaald effect te bekomen, bijvoorbeeld door tussen twee regels van een haiku een extra witregel te laten om een stilte of kantelpunt te benadrukken, of door woorden te spreiden over de regels om regendruppels of vallende blaadjes te simuleren. Veel lege ruimte laat ook makkelijker de mogelijkheid aan lezers om zelf aantekeningen te maken over of geïnspireerd door de haiku's.

Doordat een haiku opgebouwd wordt rond een objectief beeld, dat tegelijk suggestief is, bevindt zich rondom een haiku ook een spreekwoordelijke witruimte. Met die witruimte moet de lezer zelf aan de slag gaan, met de haiku als vertrekpunt, om diepere lagen en impliciete betekenissen, handelingen en emoties te ontdekken die erin verscholen zitten.

Niet te groot en niet te klein

Witruimte is initieel uiteraard blanco, maar dat betekent echter niet oneindig. Een haiku moet ruimte laten voor een diepere lezing en een eigen invulling, maar moet wel de juiste richting aanwijzen en de grenzen afbakenen. Witruimte is als een ommuurde rozentuin. Je gaat binnen via het poortje en kan binnenin naar hartenlust rondkijken en ruiken en voelen, alvorens langs de uitgang weer te vertrekken. Hoe groot of hoe klein de witruimte is, dat bepaalt de dichter zelf, en daarin schuilt meteen een van de grootste uitdagingen van haiku. In een haiku die zelf alle antwoorden geeft in plaats van ze te suggereren, zal de lezer nauwelijks plaats hebben om zich rond te bewegen om meer te lezen dan er staat. Maar in een haiku die erg vaag is en te abstract, zal de lezer net verloren lopen in een witte vlakte zonder herkenningpunten.

Hieronder een voorbeeld van weinig witruimte en van relatief veel witruimte, waarbij je als lezer bij de onderste haiku makkelijker zelf aan de slag kan en meer zelf moet aanvoelen en invullen.

In ons babbeltje
een onverwachte wending.
De eerste koekoek!

De wind door het riet.
Tijdens onze wandeling,
geruis tussen ons.

Kleur en temperatuur van witruimte

Een belangrijk en klassiek element van haiku om de witruimte al deels vorm te geven, is een seizoenwoord. Door het gebruik van een seizoenwoord of een verwijzing ernaar, zal de lezer zich meteen een correct beeld kunnen vormen en de juiste connotaties kunnen leggen. Bij een haiku over een boswandeling zal een verwijzing naar zomer of winter de witruimte meteen een heel andere kleur, geur, temperatuur en klank geven. En daardoor, persoonsgebonden, ook een andere emotionele betekenis.

Bij haiku's die zich puur afspelen in de menselijke sfeer zal een situering in een seizoen minder belangrijk zijn, maar toch kunnen seizoenwoorden ook daar belangrijke onderliggende nuances aanbrengen die het gevoel en de betekenis van een haiku verder uitdiepen.

In onderstaande voorbeeldhaiku's zal het beeld van je kledij voor een avondwandeling totaal verschillend zijn en daarmee ook het beeld van de omgeving waarin de haiku zich afspeelt, maar ook de bijhorende connotaties en gevoelens.

Drukkend avondrood.
Koelte vinden in het blauw
van korenbloemen.

Decemberochtend.
De andere wandelaars
ook zonder handen.

Persoonlijke invulling

Hoewel de dichter met zijn haiku de lezer dus een zekere richting uitstuurt, zal het suggestieve karakter van haiku er toch voor zorgen dat iedereen de witruimte persoonlijk aanvoelt en invult, op basis van het eigen referentiekader en eigen ervaringen. Lezers kunnen er misschien zelfs dingen in vinden waarvan de dichter niet eens wist dat ze erin zaten. Eens de dichter een haiku deelt, is de haiku toch vooral van de lezer. En die interactie, het samen ontdekken en vormgeven van de witruimte, dat maakt haiku erg leuk.

Tot op de bodem
van onze koffiemokken;
een wintermiddag.